

Chytrá horákyně Betty MacDonald

Že je kniha *Vejce a já* od Betty MacDonald jednou z historicky nejoblíbenějších knih u nás, že jde o jeden z nejpůjčovanějších titulů v našich knihovnách a že je ta kniha se zhruba tři čtvrtě milionem prodaných výtisků od doby, kdy v roce 1947 poprvé vyšla v českém překladu, stálíci rodinných knihoven, to víme. Však ji čteme a rády se k ní vracíme. Bohemista Jiří Trávníček v čerstvě vydané knize *Betty a my* vysvětluje, co stojí za tímhle fenoménem. **TEXT KLÁRA KUBÍČKOVÁ**

Proč patří české čtenářky Betty MacDonald k těm vůbec nejméně věrnějším na celém světě? Proč u nás Betty rezonuje tak moc, že v žebříčcích čtenosti *Vejce a já* předčilo Švejka i Harryho Pottera? Nejde jen o humor. Překvapivě za to Betty vděčí i třeba souvislosti s Babičkou Boženy Němcové nebo chataření a chalupaření jako fenoménu před-revoluční doby. A v neposlední řadě milujeme Betty MacDonald i proto, že jsme dlouhé generace chápaly feminismus podobně jako ona – ne jako otevřený rovný boj za svá práva, ale jako vnitřní sílu naleptávat mužskou společnost zevnitř.

Když nejde o život...

Narodila se v roce 1907, žila v domě plném sourozenců, poznala bídu, ale nikdy nepro-

padla skepsi nebo beznaději, spolu s laskavou matkou a ráznou a vtipnou sestrou Mary vnímaly všechna příkoří krize, války i životních propadů s optimistickým smyslem pro humor. S lehkým sarkasmem prošla i sanatoriem v době, kdy trpěla tuberkulózou, dokázala se rozvést, ač se to ve třicátých letech rozhodně nenosilo. Aniž by zpychla, prožila vlnu čtenářského zájmu a slávu spojenou nejenom s vydáním knihy *Vejce a já*, ale i s natočením stejnojmenného filmu. Aniž by zahořkla, zvládla i pokles své popularity. Milovala Seattle a americký severozápad. Proslula i jako autorka knížek pro děti, její paní Láryfáry je ze stejné líhne chůve jako Mary Poppins. A přestože ji četly a dodnes čtou zástupy věrných, akademickou obec ani kritiku příliš nezajímá. Stojí mimo – na vysokou literaturu je příliš humoristická, až

sarkastická, na oddychový brak naopak inteligentní a málo romantická. Tradiční perspektiva a dělení literatury totiž nezohledňuje to, co vnímáme my čtenářky: četba Betty MacDonald nám umožňuje se identifikovat s něčím, co známe, jakkoli je její žitá realita přes půl století stará, a zároveň to nazířit s humorem. Betty věděla to, co každá vdaná matka uvězněná mezi všechny svoje směny, která postrádá oporu ve svém muži a trochu nevěřičně se ptá – tohle je opravdu můj život? Takhle jsem to chtěla? – tedy, že když nejde o život, jde o...

Tak trochu si zafarmařit

Největší české čtenářské žně zažila kniha *Vejce a já* během normalizace, tedy v 70. a 80. letech. Jakkoli se její vydání neobešlo bez různých peripetií, kterým obvykle mu-

Vpravo je Betty s herečkou Claudette Colbert, která ji představovala ve filmu. Její knihy u nás v oblíbě předčí i Švejka.

Na vysokou literaturu je příliš humoristická, až sarkastická, na oddychový brak inteligentní a málo romantická.

šil oblíbě seriál Chalupáři nebo film Na samotě u lesa, kde jde o totéž, tedy o střet dvou světů, tradič-

ního a moderního, venkovského a městského, starousedlíků a naplavenin – z týchž důvodů rezonovalo i Vejce a já.

Prostě vtipná

Nejenom s ohledem na zkušenost s chalupařením pak čtenářky, s nimiž Jiří Trávniček o Betty a jejích knihách mluvil, zdůrazňují autorčin smysl pro humor: „Neměla to lehké, ale dokázala to brát s humorem“ nebo „... aby mohla přežít, musela si z toho dělat legraci...“. Jenomže čtenářky si všímají ještě dalšího „levelu“, který za humorem Betty MacDonald stojí a díky němuž ji berou jako svého druhu feministický vzor vázaný na možnosti a zvyklosti té doby: „Jsem hrozně pyšná, že to takováhle ženská dokázala a že to ve finále dokážeme všechny, protože proč ne...?“

Božena a Betty

Trávniček si všímá ještě jedné věci, která mohla přispět k tomu, proč Vejce a já tak milujeme – a sice určité podobnosti s Boženou Němcovou a její Babičkou. Betty i Božena hodně četly a ke knihám utíkaly, když jim nebylo nejlépe. Obě si vzaly starší manžely, které „musely poslouchat“, a v obou případech se jednalo o rozvodu, byť v případě Boženy k němu nakonec formálně nedošlo. Babička i Vejce a já se opírají o pozorování a popis přírodních scénérií a děj je v obou případech spíš sledem obrazů odehrávajících se v prů-

běhu roku než klasickou románovou stavbou. Babička následuje svého muže ve službě pruskému vojsku, Betty svého muže doprovází na farmu. Božena i Betty onemocněly tuberkulózou – ta první na ni i zemřela. „A jsou tu ještě dvě podobnosti, trochu kuriózní – čas, kdy obě hrdinky vstávají, jakkoli každá to vnímá jinak. „V létě vstávala babička ve čtyry...“ „Jeden z nejhorších balvanů bylo vstávání ve čtyři ráno.“ A jaká byla dívčí podoba jména slavné české spisovatelky? Betty,“ dodává Jiří Trávniček v rozboru Betty a my. Humor, vztah k chalupaření a podobnost s ikonickou Babičkou nestačí. Je tu ještě jedna věc, která poutá české čtenářky k Betty MacDonald – ženská otázka.

Poslušná, ale hubatá

Betty MacDonald si už několik generací předávají ženy v rodinách a identifikují se s ní jako s autorkou i jako s hrdinkou i proto, že máme dodnes velmi podobnou zkušenost s životem žen v mužském světě, zapříčiněnou utahováním šroubů „ženského údělu“ života v postkomunistickém bloku, který se třicet let po revoluci stále drolí jen velmi pozvolna. „Jde o svět, jehož patriarchální konzervativismus je rozleptáván zevnitř,“ píše Trávniček ve své závěrečné analýze a dodává: „Betty nabídla českým čtenářkám identifikaci po způsobu měkké vzpoury. Je to tedy jakási Soft-Nora. ... Máme tu co činit s modelem chytré horákyně – hrdinka Vejce a já sice svou emancipační misi na půdě vlastního manželství prohrála, a přece v ní zvítězila; poddala se zavedeným patriarchálním vzorcům, a přesto je dovedla nabourat, ale způsobem, který si s nimi spíše sarkasticky pohrává, než aby je přímo bořil. Co do přizpůsobení poslušná ženuška, ale co do podání autorka literárně značně hubatá.“

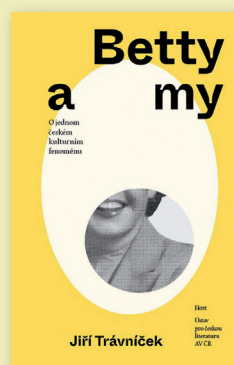
Průměrný věk čtenářek knihy Vejce a já je osmačtyřicet let. Takže věkově jsme to my, ženy, které píšeme Vlastu, i vy, ženy, které ji čtete. Naše dcery žijí jinou vlnu feminismu a možná by byly radikálnější, možná by jim Betty byla dokonce trnem v oku jako někdo, kdo „to prostě vydržel“ místo toho, aby „to změnil“. My ale víme, že čas musí nazrát a že někdy je největším možným hrdinstvím brát to, co život dal a vzal, s humorem. ●

sely čelit knihy západních autorů za totality, nakonec se od prvních vydání v roce 1947 a 1948 čtenářky dočkaly znovu v roce 1970 (ještě v původním, byť opraveném překladu Leopolda Havlíka) a díky kongeniálnímu překladu Evy Marxové pak v roce 1972, kdy Vejce a já vyšlo jako součást trilogie Co život dal a vzal. V téže době bylo na vzestupu i české (potažmo československé) chataření a chalupaření jako způsob úniku od všudypřítomného státního normalizačního dohledu.

„Vejce a já osvobodivě aktivuje čtenářský kód chalupářství. Proč osvobodivě? Protože skýtá svým čtenářům (hlavně však čtenářkám) možnost se identifikovat s někým, kdo sice žije v přírodě, ale zase se tak moc neumí (a snad se ani nechce) na dané podmínky adaptovat,“ vysvětluje Jiří Trávniček s tím, že Betty samozřejmě není víkendová chalupářka jako její mnohé české čtenářky, ale i tak může skýtat, jako někdo, kdo opustil město a byl vržen na farmu, příležitost k identifikaci.

„Podobnými pocity si prošlo jistě i množství českých žen. Chtěly si jen tak trochu zachalupařit: kytičky, mrkvička, odpoledne pak na verandě kávičko s příjemnou knížkou; a najednou zjistily, že musí taky třeba vyvážet žumpu, zajistit dřevo na topení, pomoci manželovi s izolací podmáčené střechy...

A taky zajít třeba k sousedům požádat o radu, případně o pomoc, kde třeba bude nucena zaslechnout toto: A to já nevím, paninko, skočte večer do hospody a tam se někoho zeptejte,“ dodává Trávniček. Podobně se v té době tě-

Jiří Trávniček
Betty a my
O jednom českém kulturním fenoménu, Nakladatelství Host a Ústav pro českou literaturu AV ČR, 248 stran, 349 korun